

Loutky v mateřské škole

UČEBNÍ TEXT PRO PŘEDMĚT KMT/MŠTD1

2021

Prof. PaedDr. Jarmila Honzíková, Ph.D.
KATEDRA MATEMATIKY, FYZIKY A TECHNICKÉ VÝCHOVY, FAKULTA PEDAGOGICKÁ, ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA V PLZNI

Studijní materiály byly vytvořeny s podporou ESF II projektu Západočeské univerzity v Plzni, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_056/0013239.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Obsah

Úvod	3
1 Plzeňské muzeum loutek.....	4
2 Loutkové divadlo v Plzni	7
3 Co je loutka	9
4 Loutka v životě malého dítěte.....	10
5 Loutka ve vzdělávacích oblastech programu výchovné práce v mateřské škole.....	12
6 Práce s loutkou v mateřské škole	15
7 Dětská hra a herní činnosti.....	18
8 Charakteristika jednotlivých druhů loutek.....	21
9 Vyrábíme loutky	36
Maňásek	36
Marioneta	39
Loutka hůlková.....	41
Loutky a hračky z částí oděvů.....	43
Šitý maskot.....	47
Háčkujeme hračky a maskoty třídy	49
Další náměty pro v háčkování zručné	59
10 Improvizované loutky	64
11 Závěr a diskuse.....	66
Použité zdroje	68

ÚVOD

Osobnost dítěte se začíná rozvíjet již útlém věku a k tomu značně přispívá i předškolní zařízení. Již zde dochází k rozvoji řeči, myšlení, paměti, představivosti, pohybových dovedností, sebeovládání a schopnosti prosadit se. Jednou ze vzdělávacích metod předškolního vzdělávání jsou i hry a hrové činnosti. Děti poznávají různé formy her, která mají svá pravidla a specifické pomůcky. Jednou z pomůcek při vzdělávacích hrách v mateřské škole může být i loutka a v návaznosti na ní i loutkové divadlo. Úkolem hravé formy vzdělávání prostřednictvím loutek a loutkového divadla u dětí předškolního věku je využití fantazie, kdy si dítě si představuje, že je součástí děje, považuje ji za realitu. Hra s loutkou tak učí děti rozpoznávat dobro, vyvolává v nich soucit, lítost, poznávají pokoru, odvahu, obětavost, nezištnost, lásku, ale zároveň je připravuje i na zlo a boj se zlem a obtížemi.

Loutka tak hraje v životě malého dítěte velkou roli, neboť podporuje dětskou představivost, fantazii, ale rozvíjí i komunikační schopnosti, neboť dítě s loutkou mluví, vstupuje do role nejen diváka, ale i herce. Děti se pomocí loutek ocitají v říši pohádek a příběhů, prožívají společně s loutkami napínavé okamžiky, radí jim, svěřují se jim, jsou velmi blízké jejich dětskému světu.

Děti se však také loutek rády dotýkají, poznávají materiály, ze kterých jsou vyrobeny, manipulují s nimi, hrají si s nimi, objevují možnosti svého hlasu, slov, pohybu, ovládání a oživení. A právě v rozpohybování a oživení materiálu, předmětu, hračky, postavičky, spočívá ono kouzlo a půvab loutky. V přímém kontaktu, vlastní rukou, svým hlasem, může dítě ovládat „vlastní model“ a tak realizovat svoje představy nebo sdělovat své myšlenky a vyjadřovat emoce.

Loutky jsou dnes součástí každé mateřské školy. Děti je využívají společně s pedagogy při spontánních i námětových hrách, učitelky je využívají jako motivační prvek např. pro povzbuzení zájmu o činnosti, nebo pro komunikaci s dětmi. Loutky jsou využívány i pro zpestření při různých činnostech jako jsou pohybové aktivity, hudební i výtvarné, mají vliv na celkovou atmosféru ve třídě, působí i na vzájemné vztahy ve třídě, celkově se podílí na rozvoji dovedností a schopností. Loutka má tedy bezesporu své nezastupitelné místo v životě dítěte, a proto se v následujícím textu zaměříme na využití loutky při plnění cílů jednotlivých vzdělávacích oblastí v mateřské škole jakož i na samotnou výrobu loutek. Představíme si také jednotlivé druhy loutek podle způsobu jejich vedení a výroby.

Nejdříve si ale povíme něco z historie loutek a představíme si Muzeum loutek a loutkové divadlo v Plzni.

1 PLZEŇSKÉ MUZEUM LOUTEK

Obr. 1 – Muzeum loutek – budova

Obr. 2 – Muzeum loutek interiér

<https://search.seznam.cz/obrazky/?q=museum+loutek+plze%C5%88&oq=museum+loutek+plze%C5%88&aq=-1&sourceid=top&color=any&size=any&pornFilter=1&slId=J2oCwwJdv8MXFaCq1SmM&sgId=Tm9uZSAxNjIxNDQ5Mzk3LjIwOQ%3D%3D#docId=f21b85760233b4ac>

Muzeum loutek je umístěno v domě, který sám osobě dýchá historií, a proto je pro muzeum jako stvořený (obr. 1). Dům č. 137/23 na náměstí Republiky v Plzni patřil od středověku mezi významné patricijské domy města. Dnes je kulturní památkou. Dům je součástí původní středověké zástavby, tzv. městiště, které si zachovalo svůj tvar po současnost. Budova tvoří dvoutraktový průčelní dům a zadní dvorní stavení. Průčelí domu pochází ještě z předhusitské doby. Po požáru v r. 1507 byl dům nákladně pozdě goticky obnoven. Z této doby se dochovaly detaily

v přízemí průčelního domu. Do pozdní gotiky lze zařadit i samostatné zadní dvorní stavení, které je již jednotraktové. V roce 1580 až 90 proběhla velkolepá renesanční přestavba, provedená tehdejším majitelem domu, Janem Bakalářem, dala dvoru jeho renesanční podobu, kterou si částečně zachoval po současnost. Přestavba obohatila průčelní dům o jednu z nejkrásnějších renesančních fasád a zvýšila jej o druhé patro a štít. Barokní stavební úpravy po roce 1726 zahrnovaly výměnu dřevěných trámových stropů v přízemí průčelního domu za klenby. Do dvora bylo vloženo úzké dvoupatrové křídlo. Z doby baroka pocházejí také unikátní střešní krovy, vztyčené koncem 18. století. V barokním období byly také všechny tři části domu vzájemně propojeny pavlačemi, obíhajícími dvůr. Arkády, které se nacházely v přízemí východního křídla, byly v období klasicismu uzavřeny zdmi. Pozdější stavební úpravy na domě jsou z hlediska stavebně

historického vývoje nepodstatné. Uchování objektu v jeho původních dispozicích, včetně všech dochovaných umělecko-řemeslných detailů bylo základním cílem památkové péče. Kromě dříve provedené obnovy krovu byly proto restaurovány výmalby dvou místností v prvním patře, dvojice kachlových kamen a soubor kamenných ostění a portálů dveří. Na uliční fasádě pak proběhla obnova sgrafit ve štítu včetně všech dochovaných kamenných plastik s motivem lvů, grifů a orlice ve vrcholu štítu. (převzato z <http://muzeumloutek.cz/cz/>)

Muzeum loutek v Plzni těží z místní bohaté loutkoherecké tradice a mapuje činnost loutkových divadel hrajících v Plzni a jejím nejbližším okolí. Expozice postupně představuje počátky loutkářství v Plzni od kočovných loutkoherců, přes Loutkové divadlo feriálních osad, Skupovo divadlo, produkce loutkových souborů z druhé poloviny 20. století až do současnosti. Jsou zde vystaveny loutky z dávné minulosti až po současnost, k vidění jsou i divadelní scény. Návštěvníci mají možnost si vedení loutek sami vyzkoušet. Specifickou roli v historii mělo Loutkové divadlo feriálních osad, kde se spojily spolek přispívající na letní pobyty chudých dětí a kočovné divadlo Karla Nováka, které se poté usadilo natrvalo v Plzni. Divadlo působilo v letech 1913 až 1935 a na jeho pódiu poprvé vystoupily loutky Spejbl a Hurvínek. Právě Novákovo divadlo bylo pro účely expozice muzea zrekonstruováno a zmechanizováno, aby návštěvníci mohli vnímat atmosféru divadla v době jeho největší slávy. (převzato a upraveno z <http://muzeumloutek.cz/cz/>)
(Hončíková, Depešová, 2017)

Obr. 3 – Historické loutky (<http://muzeumloutek.cz/cz/galerie/obrazky/category/2-expozice>)

Obr. 4 – Pekelník

Obr. 5 – Spejbl a Hurvíněk

(<http://muzeumloutek.cz/cz/galerie/obrazky/category/2-expozice>)

2 LOUTKOVÉ DIVADLO V PLZNI

Plzeň je městem s dlouhou a slavnou loutkářskou tradicí, reprezentovanou především *Loutkovým divadlem feriálních osad* a jmény lidového loutkáře Karla Nováka, "otce" světoznámých loutek Spejbla a Hurvínka prof. J. Skupy a jeho žáka a později autora rovněž světově proslulých loutkových filmů Jiřího Trnky. V letech 1930-1943 zde mělo základnu první profesionální loutkové divadlo v ČSR – Plzeňské loutkové divadlo prof. J. Skupy, které po válce přesídlilo do Prahy.

Profesionální loutkové divadlo v Plzni vzniklo opět až v r. 1966, tedy právě před 51 lety. Pod názvem *Divadlo dětí* působilo v historické budově ALFY na Americké tř. a jeho prvním ředitelem byl L. Dvořák. V r.1992 se přestěhovalo do nové, moderní budovy na Rokycanské 7 (obr. 6) a přijalo název Divadlo ALFA. V sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století ním spolupracovali renomovaní režiséři a dramaturgové jako např. J. Středa, J. Krofta, K. Brožek, K. Makonj, P. Vašíček aj. a také scénografové jako byl P. Matásek, A. Tománek, I. Nesveda, I. Marečková aj. "Domácím" autorem hudby byl převážně M. Pokorný, který byl v letech 1990-97 též ředitel divadla.

Značný ohlas zaznamenaly v této době také autorské inscenace spojené se jménem herce a muzikanta V. Čady a jeho jevištních partnerek B. Josephové -Luňákové a M. Čechové - Nuslové. Od r.1998 stál v čele Divadla ALFA hudební skladatel J. Koptík. Po devíti letech se rozhodl vrátit se ke své původní profesi hudebníka, s divadlem však bude externě spolupracovat i nadále. Jeho nástupcem se od 1. 9. 2006 stal Tomáš Froyda, bývalý člen souboru, herec, překladatel, tlumočník a tajemník festivalu DIVADLO. Dnešní tvůrčí tým v čele s uměleckým šéfem a režisérem T. Dvořákem, dramaturgem P. Vašíčkem, i scénografem I. Nesvedou, spolu s patnáctičlenným hereckým souborem, upřednostňuje komediální pojetí divadla a loutku stále považuje za dominantní a neobyčejně lákavý jevištní fenomén. Divadlo se obrací k velice široké divácké obci, od dětí z MŠ až po mládež a dospělé. Těm všem nabízí alternativu k převažující mediální kultuře hlavně literární a výtvarnou kvalitu, originální scénické prostředky (nejrůznější loutkářské techniky v kombinaci s hercem), syntetický jevištní tvar, v němž má vždy své důležité místo hudba (často provozovaná živě) a především nezastupitelný citový či smíchový kontakt s živým uměním, navíc ve vskutku kulturním prostředí. To vše v tematicky i žánrově pestrém repertoáru od klasické a moderní pohádky až ke světové komediální klasice (F. García Lorca, J. N. Nestroy, D. Fo) či poezii (J. Prévert).

V sezóně 1999/2000 dosáhlo divadlo zcela mimořádného úspěchu s Dvořákovou inscenací hry Ivy Peřinové: *Jeminkote, Psohlavci*, jež byla prohlášena "hrou roku 1999". Na XXIII. Skupově Plzni získala tato inscenace sedm cen z jedenácti. S úspěchem se prezentovala i na řadě festivalů (nejen loutkářských) u nás i v zahraničí. Vysílala ji i Česká televize. Na tento úspěch, zdá se navázala inscenace sezóny 2005/06, originální verze *Tří mušketýrů*, která už se představila na XXVI. Skupově Plzni, na Festivalu divadel evropských regionů v Hradci Králové a v září

pak na přehlídce v Bánské Bystrici a byla uvedena i na plzeňském festivalu DIVADLO '06 a na pražském Přeletu nad loutkářským hnízdem. V sezóně 2006/07 mělo divadlo na programu 21 inscenací pro všechny věkové skupiny diváků, z toho 4 novinky: J. Thurber - V. Peřina: *O bílé paní lani*, I. Nesveda: *Ach, ta paní Myšuta*, A. Goldflam: *Krvavé koleno a jiné pohádky pro zlobivé*, I. Peřinová: *Deset malých černoušků*.

Od r. 1967 je divadlo spolupořadatelem festivalu SKUPOVA PLZEŇ, který se postupně vyprofiloval do podoby „přehlídky českého profesionálního loutkového divadla“. Od r. 1978 se koná jako bienále, v červnu 2014 se konal jubilejní 30. ročník (této příležitosti byla věnována i výstava), na který o rok později navázala mimořádná mezinárodní 31. SP, která se konala v rámci projektu EHMK Plzeň 2015.

V posledních letech výrazně stoupl i počet zahraničních zájezdů. Divadlo navštívilo Slovensko, Ukrajinu, Švýcarsko, Rakousko, Maďarsko, Slovinsko, Itálii, Francii, SRN, Polsko, Japonsko, Izrael, Holandsko, Kanadu, Bulharsko, Španělsko, Rumunsko, Portugalsko a mnoho dalších zemí, z nichž většinu zemí i vícekrát. Divadlo také během uplynulého roku připravilo několik výstav loutek ze svého archivu: v Limoges, a v Lyonu (Francie), v Kallmünzu (SRN), v Železně Rudě, v japonském Takasaki, ve Stodu a v Passau.

(převzato a upraveno z <https://www.krasnecesco.cz/lokality/2299-divadlo-alfa-plzen-divadlo.html>)

(Honzíková, Depešová, 2017)

Obr. 6 – Divadlo Alfa (<http://www.divadloalfa.cz/index.php/cz/o-divadle/technicka-data>)

Obr. 7 – záběr z představení divadla Alfa

<https://search.seznam.cz/obrazky/?q=divadlo+Alfa+Plze%C5%88&oq=divadlo+Alfa+Plze%C5%88&aq=-1&sourceid=top&color=any&size=any&pornFilter=1&slId=J2oCwgqQE84oFICC3kU3&sgId=Tm9uZSAxNjlxNDQ4MjM5LjY4MA%3D%3D#docId=aecca5bbb1b9d179>

3 CO JE LOUTKA

Jednoduše řečeno je loutka postavička, které někdo „vdechl život“ a ona se začala pohybovat a mluvit. O jejím názvu – loutka – se vedou dohady, ale pravděpodobně slovo loutka pochází od slova lýko (lot, lipové lýko), z něhož se loutky kdysi vyráběly. Když se řekne loutka, vybavíme si nejčastěji postavičku zavěšenou na drátech a nitích, která patří k loutkovému divadlu, tedy tam kde se hrají pohádky. Loutka se, na rozdíl od hraček, pohybuje a mluví, je zasazena do určitého děje, promlouvá k dětem. Duší loutky je loutkoherec.

Loutky provázejí lidstvo od samého počátku, nejstarší loutka, vlastně to byla taková plastika, byla vyřezána kdysi v pravěku z mamutího klu. Následovaly další figurky z hlíny a dalších materiálů. Ovšem lidem nestačila pouhá nehybná figura, chtěli ji oživit, a tak se snažili pohybem a zvukem figurku „oživit“ a přeměnit ji na cílevědomě jednající postavu. Loutky jsou tedy předměty, které oživuje například loutkoherec, vodič, ale i dítě svým hlasem nebo pohybem. (Tománek, 2001; Honzíková, Depešová, 2017).

Loutka může být vyrobena prakticky z jakéhokoli materiálu, i když nejčastější bývají loutky dřevěné, hadrové nebo papírové. Také pohyblivost loutek je značně variabilní, některé se pouze posouvají po jevišti, u jiných mohou loutkoherci vytvořit celou škálu pohybů. Rovněž velikost loutek se pohybuje v širokém rozmezí, limitována je pouze technickými parametry, loutka nesmí být příliš malá, aby byla na jevišti dostatečně viditelná, ani příliš velká, aby s ní loutkoherec mohl pohybovat. Existují však i loutky v nadživotní velikosti, tak zvané obří. Jejich pohyb ovšem zajišťuje technické zařízení (např. jeřáb). Každá loutka se pohybuje v určitém prostředí, které můžeme nazvat jeviště či divadelní scéna. Divadelní scény pro loutky procházely také svým vývojem, nejprve vyráběli malá loutková divadla řezbáři, ale čím se stávaly loutky složitější, tím více bylo třeba tomu přizpůsobit i divadelní scény a divadélka, a tak vznikala velká jeviště pro loutková představení. (Honzíková, Depešová, 2017)

Obr. 8 - Malá divadelní scéna (Šebová, K.)

4 LOUTKA V ŽIVOTĚ MALÉHO DÍTĚTE

Loutka hraje v životě malého dítěte velkou roli, neboť podporuje dětskou představivost, fantazii, ale rozvíjí i komunikační schopnosti, neboť dítě s loutkou mluví, vstupuje do role nejen diváka, ale i herce. Děti se pomocí loutek ocitají v říši pohádek a příběhů, prožívají společně s loutkami napínavé okamžiky, radí jim, svěřují se jim, jsou velmi blízké jejich dětskému světu.

Děti přítomnost loutky bezprostředně přijímají a s upřímným zaujetím je pozorují. Vnímají loutky celou svou bytostí i smysly. Poslouchají mluvené slovo, melodii, hudbu, zvuky, dívají se na specifické pohyby loutek, na tvary, barvy i efekty při loutkových představeních. Pocitově vnímají krásu prostředí, jednotlivých výprav a sledují rozvíjení dramatického děje, toto všechno probouzí u dětí fantazii a bohatou obrazotvornost. V. Leština (1995) popsal význam divadla takto:

„Divadlo upoutává více než kterýkoli jiný druh umění. Jeho velká přednost je v tom, že divák vnímá současně více smysly zároveň. Spojené vjemy sluchové a zrakově působí intenzivněji, vyvolávají silnější emocionální vzrušení, které pomáhá uchovat a vybavovat si zážitek z představení poměrně dlouhou dobu.“ (Rödl, 1965, S 11)

A jak již bylo uvedeno, děti se rády také loutek dotýkají, a tak i poznávají různé materiály. Hra, potažmo hra s loutkou má pro ně velký význam, stejně jako samotné hračky.

„Ve hře dítě uplatňuje svoji energii i ji načerpává. Uvolnění a odpočinek od různých zátěží běžného dne mu napomáhají navodit hračky a předměty, kde dítě uplatní svou vůli a dominanci. Hračky mu neodporují a situace, které vytváří vyjadřují jeho potřeby a vyvíjejí se podle jeho představ.“ (Kořátková, 2005, s 30)

Loutkové divadlo významně přispívá k všestranné výchově dětí předškolního věku. Rozšiřuje jejich poznání, pomáhá vytvářet kladné volní charakterové vlastnosti a citové vztahy a smysl pro kolektiv. Přispívá k radostnému životu dětí, a právě tímto radostným, citově bohatě působícím charakterem je významným prostředkem výchovy morálních a estetických citů dětí.

Role loutky v životě dítěte

- podporuje dětskou představivost, fantazii,
- rozvíjí u dítěte komunikační schopnosti (mluví za ní i sní, svěřuje se jí)
- umožňuje dítěti objevovat možnosti svého hlasu
- umocňuje jeho prožitky, napomáhá mu vnímat děj, krásy okolního světa
- formuje u dítěte kladné charakterové vlastnosti
- při tvorbě loutek poznává dítě materiály, učí se manipulaci s materiálem

Obr. 9 – Spejbl, Hurvínek, Mánička a Babička (<http://luxusak.cz/lifestyle/hrajete-detem-loutkove-divadlo>)

Obr. 10 – Pat a Mat (<https://cdn.xsd.cz/original/39b3d36937a43e5792ed9601c39e6eb6.jpg>)

5 LOUTKA VE VZDĚLÁVACÍCH OBLASTECH PROGRAMU VÝCHOVNÉ PRÁCE V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Loutky jsou dnes součástí každé mateřské školy. Děti je využívají společně s pedagogy při spontánních i námětových hrách, učitelky je využívají jako motivační prvek např. pro povzbuzení zájmu o činnosti, nebo pro komunikaci s dětmi. Loutky jsou využívány pro zpestření i při různých činnostech jako jsou pohybové aktivity, hudební i výtvarné, mají vliv na celkovou atmosféru ve třídě, působí i na vzájemné vztahy ve třídě, celkově se podílí na rozvoji dovedností a schopností. Loutka má tedy bezesporu své nezastupitelné místo v životě dítěte, a proto se v následujícím textu zaměříme na využití loutky při plnění cílů jednotlivých vzdělávacích oblastí v mateřské škole. (Honzíková, Depešová, 2017)

Dítě a jeho tělo – oblast biologická

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je k zdravým životním návykům a postojům.

Loutku lze využít při veškerých pohybových aktivitách, ranních pohybových chvilkách, při delším tělovýchovném celku, při pobytu venku, samozřejmě i při pohybových hrách a hudebně pohybových hrách. Loutka učitelce může pomoci při názorných ukázkách jednotlivých cviků nebo naopak pro nevhodné možnosti cvičení. Při pohybových a tanečních hrách hračku využijeme například jako motivační prvek. Ve vhodných chvílích loutku využijeme pro další vzdělávání o lidském těle a tím i spojenou péči o ně. Loutku využívají i mnozí terapeutové v dětských nemocnicích a léčebnách zabývající se pohybovým ústrojím.

Shrnutí:

- zdokonalování dovedností v oblasti jemné a hrubé motoriky
- rozvoj a užívání všech smyslů
- tělovýchova, pohybové hry – názorné ukázky, nevhodné pohyby
- poznatky o lidském těle
- motivace při pohybu
- sebeobslužné práce
- identifikace týrání dítěte, zneužívání

Dítě a jeho psychika – oblast psychologická

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v psychologické oblasti je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.

Komunikativní dovednosti umožňují člověku dorozumět se s okolím. Schopnost komunikovat je mezi jiné dána ovládnutím a pochopením určitých signálů, znaků, vyjadřovacích prostředků. Komunikace prostřednictvím loutek je pro některé děti mnohem snadnější, než komunikace s dospělými či vrstevníky. Co neumí dítě vyjádřit slovem, může vyjádřit pohybem figury. Loutka je pomocníkem i při rozvoji řeči a často používanou pomůckou logopedů. Hravou formou loutka může dětem pomáhat také při jejich dalším vzdělávání. Hračka v podobě loutky se používá při terapii zneužívaných a týraných dětí.

Shrnutí:

- rozvoj komunikativních dovedností, komentování zážitků, pochopením určitých signálů, znaků, vyjadřovacích prostředků
- pomůcka při logopedických cvičení
- rozvoj intelektu
- podpora duševní pohody, psychické zdatnosti a odolnosti dítěte

Dítě a ten druhý – oblast interpersonální

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat rozvoj těchto vztahů.

Hra má u dětí v předškolním zařízení převážně kolektivní formu, která předpokládá velice úzkou spolupráci všech účastníků. Prostřednictvím hraček si děti nenásilně utvářejí sociální vztahy ke svému okolí, k ostatním dětem. Při hrách si začínají uvědomovat sami sebe, učí se podřizovat a respektovat ostatní. Loutka pomáhá navodit různé modelové situace a tím umožnit dítěti pochopení mezilidských vztahů.

Shrnutí:

- rozvoj kooperativních dovedností
- divadelní představení
- výroba loutek

Dítě a společnost – oblast sociálně kulturní

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti sociálně - kulturní je uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití se s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenského soužití ve svém sociálním prostředí.

V této oblasti loutku můžeme využít téměř v každé činnosti. Měli bychom dětem a s dětmi pravidelně organizovat činnosti, v nichž se mohou rozvíjet a realizovat. Jednou z těchto činností je hra dětí s loutkou (loutkové divadlo) pro obecenstvo složené z vrstevníků či rodičů. Zážitek je možné umocnit výrobou vlastních loutek. Velký význam pro vnímání společenských hodnot má také návštěva loutkového divadla, kdy dítě zažívá slavnostní atmosféru, učí se chovat na takovýchto akcích. Opomenout nelze ani význam loutkového představení přímo v předškolním zařízení.

Shrnutí:

- rozvoj estetického i společenského vkusu
- poznávání společenských hodnot
- svět dospělých
- dobro a zlo
- zážitek z výroby loutky
- zážitek ze hry

Dítě a svět – oblast environmentální

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí. Loutka může dítěti ukazovat správnou cestu při zachovávaní čistého okolí kolem nás.

Prostřednictvím různých druhů loutek můžeme dítě poznávat rozdíly mezi lidmi, rozdílné kultury, zvyklosti a tradice v ostatních částech světa. (Richterörková, 2006; Zacharová, 2015))

Shrnutí:

- rozvoj kooperativních dovedností
- divadelní představení
- výroba loutek

6 PRÁCE S LOUTKOU V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Způsob využití loutek a jejich zařazení do práce mateřské školy napomáhá plnění výchovných cílů, jejichž plnění je pro mateřskou školu typické. Taktéž divadlo zde není jen samoučelnou zábavou, ale je součástí promyšleného výchovného plánu.

O tom, že divadlo významně přispívá k všestrannému rozvoji dítěte nemůže být tedy pochyb. Každé dětské divadelní představení je odrazem a obrazem života, proto každá divadelní hra rozšiřuje dětské poznávání, pomáhá vytvářet kladné volní charakterové vlastnosti, pomáhá dětem orientovat se v citových vztazích a podporuje kolektivní vztahy. Zároveň přispívá k získávání radostných prožitků, které každé dítě citově obohacuje, rozvíjí jeho morální vlastnosti a estetické cítění. Pomocí divadelního představení získává dítě nové vědomosti, rozšiřuje si slovní zásobu. Každé divadelní představení napomáhá dítěti taktéž rozvíjet poznávání a osvojování hodnot, na kterých je založena naše společnost. Za přednost loutkového divadla lze považovat skutečnost, že v každé hře vítězí dobro nad zlem, a to v poměrně krátkém časovém úseku. Text je vždy koncipován tak, aby každé dítě si umělo samo sobě odpovědět na otázku, zda bylo zlo potrestáno a zda dobro zvítězilo. Mnohdy jsou děti do loutkového představení přímo vtaženi loutkoherci – ti je oslovují, ptají se, chtějí jejich vyjádření. (Zacharová, 2015; Honzíková, Depešová, 2017)

Jiná situace nastane, pokud je loutkové divadlo, resp. představení, hráno přímo ve třídě mateřské školy. Divadlo mohou hrát s loutkami samotné učitelky mateřské školy, které prostřednictvím loutek komunikují s dětmi, anebo je možné do hry zapojit děti. Děti lze pro hru získat správnou motivací velice snadno a za vhodného vedení není pro děti problém zahrát pohádku podle daného scénáře, či si vymyslet pohádku zcela novou. Děti hrají často s větší představivostí než dospělí, ovšem jejich představení bývá často improvizované, ale právě proto má velký edukační význam, neboť vede malé děti k samostatnosti, pomáhá jim naučit se správně vyjadřovat a formulovat svoje myšlenky. Loutka je také vhodnou pomůckou při ožívování různých postav z pohádek a dětských příběhů. (Honzíková, Depešová, 2017)

Mnohdy využívá učitelka loutku zároveň jako prostředku záměrného působení na děti – pomocí loutky vede ke správnému chování, vzdělává, chválí i kárá. Pomocí loutkového divadla je možné u dětí upevňovat i správné hygienické a společenské návyky, je to jakási forma improvizace v potřebný okamžik. Tento výstup má výchovný charakter a navazuje přímo na vzniklou situaci. Dopad se pak projeví přímo v daném okamžiku. Pro učitele je improvizace poměrně náročná, neboť vyžaduje určitou pohotovost, slovní invenci a k tomu zároveň zručnost ve vedení loutky a dramaturgickou nápaditost. Taková improvizace, která se snaží vyřešit určitou momentální situaci, popř. problém, tak velmi účinně zasáhne do výchovného cíle. Účinnost je právě v tom momentálním zásahu do situace,

neboť pokud by se vyskytl časový odstup od situace, neměla by improvizace tak intenzivní výchovný účinek. (Zacharová, 2015; Honzíková, Depešová, 2017)

A co na to učitelé mateřských škol

Jak se na využití loutek v mateřských školách a návštěvy loutkového divadla dívají samotné učitelky mateřských škol, jsme se zeptali přímo v mateřských školách 81 učitelek (Honzíková, Depešová, 2017). Zde uvedeme zajímavé odpovědi na některé otázky.

Co by mělo loutkové divadlo dětem poskytnout? Učitel mohl označit až tři odpovědi. Výsledky ukázaly (tab. 1), že stále většina učitelů považuje návštěvu loutkového divadla poněkud za zábavu.

Tabulka 1 - Co divadlo poskytne dětem

umělecký zážitek	78 %
sváteční atmosféru	28 %
nové vědomosti	60 %
oddych	28 %
zábavu	84 %
jiné	9 %

Z průzkumu také vyplynulo, že učitelé, kteří navštěvují s dětmi častěji než jedenkrát do roka loutkové divadlo, také s dětmi častěji často loutky vyrábějí (tab. 2). Nejčastěji jsou loutky v mateřské škole vyráběny z papíru (63 %), jako další, hojně využívaný materiál, se umístil textil (47 %), v menší míře je používáno také dřevo (12 %) a jiné materiály (nespecifikováno jaké). Někteří učitelé uvedli více materiálů, neboť nevyrábí loutky jen z jednoho materiálu. Co se týká druhu loutek, tak nejčastěji vyrábějí učitelé maňásky, tedy loutky vedené ze spodu.

Tabulka 2 - Výroba loutek v MŠ

	Vyrábí Ano	Vyrábí ne	Celkem
Navštěvuje	88	47	135
Nenavštěvuje	19	35	54
Celkem	107	82	189

Zajímavé byly také odpovědi na otázku, proč s dětmi učitelé loutky vyrábějí. Odpovědi nalezneme v tabulce 3.

Tabulka 3 - Důvod výroby loutek

	Vyrábí Ano	Vyrábí ne	Celkem
Pro komunikaci	97	61	158
Pro zábavu	86	51	137
Pro zábavu i komunikaci	79	39	118
Celkem	262	151	413

Všechny odpovědi, i na další otázky, naznačovaly, že loutky a loutkové divadlo mají v mateřské škole své místo, neboť 81 % učitelů uvedlo, že s dětmi loutkové divadlo navštěvují.

Výsledky průzkumu také ukázaly, že učitelé, kteří často navštěvují s dětmi loutkové divadlo, se častěji věnují výrobě loutek buďto sami nebo za pomoci dětí než učitelé, kteří do divadla s dětmi nechodí a loutku považují pouze za hračku. (Honzíková, Depešová, 2017)

Obr. 11 – Divadélko vytvořené dětmi (Weinerová, K.)

7 DĚTSKÁ HRA A HERNÍ ČINNOSTI

Hra jako didaktický prostředek

Hra nás provází celým životem.

Malé děti si hrají pro radost.

Hra je formou kontaktu s našimi blízkými.

Hra není vnímána jako učební činnost, i když tomu ve skutečnosti tak je.

Hra jako prostředek pro dosažení výukových cílů je z didaktického hlediska prostředkem výchovy a vzdělávání.

Rysy herní aktivity (dle Činčery)

Znak – hra je něco, co není doopravdy.

Emocionální angažovanost – hra je zdrojem emocí, vzrušení plynoucího z nejistoty výsledku.

Pravidla – hra má pravidla, která je nutné respektovat.

Soutěž – hra téměř vždy obsahuje prvky soutěže – proti soupeři, proti nastavení hry, času.

Cíl – cílem hráče je vyhrát, cílem učitele je využít herní aktivitu jako prostředek porozumění, zvládnutí určitých dovedností, postojů.

Aspekty hry (dle Průchy)

- ▶ Poznávací
- ▶ Procvičovací
- ▶ Emocionální
- ▶ Pohybový
- ▶ Motivační
- ▶ Tvořivostní
- ▶ Fantazijní
- ▶ Sociální
- ▶ Diagnostický
- ▶ Terapeutický

Kategorie her

- ▶ se speciálním pomůckami (hračky, loutky, nástroje, herní pomůcky, stavebnice)
- ▶ bez speciálních pomůcek
- ▶ Jiné dělení: podle významu, použití, účelu

Dělení her z hlediska organizačního

- ▶ neřízené – spontánní aktivity, které nejsou ohraničeny časem ani cílem
- ▶ řízené – aktivita dítěte je řízena na základě předem určených pravidel

Přílišné řízení her může způsobit ztrátu schopnosti vyplnit si volný čas.

Význam dětské hry pro učitele

- ▶ Vysledování zájmu dítěte
- ▶ Didaktický prostředek pro
 - rozvoj psychomotorických dovedností
 - rozvoj komunikačních dovedností
 - zlepšení interpersonálních vztahů
 - formování charakterových vlastností
 - poznávání materiálů
 - rozvoj kreativity a tvořivého myšlení
 - rozvoj technického myšlení

Hra s loutkou

Hra s loutkou v mateřské škole se u jednotlivých dětských kategorií liší. Malé dítě po nástupu do mateřské školy dává přednost jednoduchým loutkám, přičemž velmi oblíbené jsou např. vařečkové loutky, loutky hůlkové, naháči a jiné prstové loutky. Dítě ke hře s loutkou využívá zároveň i jiné různé další předměty jako jsou klubička, bambule aj. Při hře jde převážně o pohyb, slovní doprovod v tomto věku bývá méně častý. Dítě hraje převážně pro sebe, což mu přináší určité uspokojení. Ke své hře nepotřebuje diváky ani spoluherce. S přibývajícím věkem se hra s loutkou postupně vyvíjí a v určitém smyslu i mění. Dítě se snaží napodobit opravdové divadelní představení, takové, jaké zná z dětského divadla. Začne používat nejen loutku, ale vytváří si i různé rekvizity a kulisy. Ve věku kolem šesti let používá dítě rádo maňásky, plošné i terčové loutky a již přemýšlí o čem bude

hrát. Zvolený námět vychází především z vlastní zkušenosti, dítě na základě prožitku vymýšlí různé příběhy, kombinuje různé situace. V tomto období je také vhodné zapojit děti do výroby vlastních loutek. Zde je možné nejprve loutku vyrobit a pak k ní vymyslet příběh (děj), nebo na základě předem prezentovaného příběhu (děje) vytvořit vhodnou loutku. V předškolním věku jsou děti již také schopné se domluvit a společně vymyslet a zahrát celý smysluplný příběh, který bude mít navazující děj. (Honzíková, Depešová, 2017)

8 CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH DRUHŮ LOUTEK

Rozdělit loutky na jednotlivé druhy není jednoduché, velmi záleží na tom, z jakého hlediska chceme jednotlivé druhy rozlišit.

Rozdělení loutek

(Honzíková, Depešová, 2017)

Loutky můžeme dělit například podle:

- **směru vedení loutky** – shora, zdola, ze strany, zezadu,
- **prostorové povahy loutky** – plastické, reliéfní, plošné (k nim řadíme i stínové – siluetové i transparentní),
- **způsobu ovládání loutky** – bezprostřední (ovládané bezprostředně částí loutkářova těla) – prstové, pěst'ové, dlaňové (nazýváme je ruční), zprostředkované – ovládané pomocí nití, drátů, tyček, pák, táhel, převodů, klávesnic, plošné a stínové, kombinované,
- **různých kombinací s živým lidským tělem** – loutky mimické, loutky s živou hlavou, s živou rukou, loutky maskové,
- **materiálu, z něhož jsou loutky vyrobené** – papírové, dřevěné, textilní, ze slámy, plastické, gumové pryže, z kombinovaných materiálů atd.,
- **použití** – filmová, divadelní, pro rodinná loutková divadla, výuková, pro dětskou hru (např. panenka, panáček), dekorativní (kostýmovaná plastika s nastavitelnými údy) apod. (Leština 1995)

Podle způsobu vodění a ovládání loutek můžeme rozdělit loutky na

- **Závěsné**

Nejznámější závěsnou loutkou je **marioneta** – loutka zavěšená na drátu, často s nit'ovým vedením rukou a vahadlem pro pohyb nohou, aby ji loutkoherec mohl ovládat jednou rukou. Jsou to tradiční loutky pro loutkové divadlo, ale také jako jarmareční loutky, které „hrají“ na hudební nástroj, vypráví příběhy apod.

- **Spodové**

Ze spodu vedených loutek známe hned několik:

- **Maňásek** – látková loutka, která se navléká na ruku a vodí zespu. Oblíbená také jako hračka, zvířátko.

- **Javajka nebo javánka** (wajang) – loutka na tyčce nebo drátu, vedená zespodu.
- **Vařečková loutka** – jednoduchá loutka, vedená zespodu. – zvaná též marota.

- **Vedené**

Mezi vedené loutky patří např. **manekýn** – velká, obvykle látková loutka, kterou loutkoherec drží před sebou.

- **Ostatní**

Mezi ostatní loutky můžeme zařadit

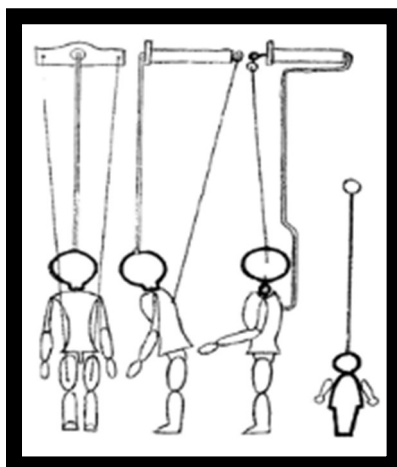
- **Stínová loutka** – ploché profilové loutky, které při nasvícení vrhají stín, vyrábějí se z papíru, kartonu, plastu, ale posloužit může i samotná ruka.
- **Vodní loutka** – pohybuje se i s loutkohercem ve vodě.
- **Loutka pro animovaný film** – bez vedení, pohyblivé části musí držet v nastavené poloze.
- **Loutky plošné** připomínají „oživé“ ilustrace. Loutky jsou to jednoduché, které mají svůj půvab (mnohdy bývají výtvarně i technicky velice zajímavé). Vedení loutky bývá ze strany, shora nebo zdola (k těmto loutkám se řadí i loutky stínové).
- **Loutky hůlkové** ovládá vodič pomocí držadla (hůlky). U jednoduchých typů jsou pohybové možnosti loutky menší, taková loutka „promlouvá“ spíše svým výtvarným provedením a celkový dojem dotváří hra s hlasem.
- **Loutky vedene zezadu** je loutka partnerská, se kterou se hraje v úrovni vlastních rukou, což umožňuje snadnější manipulaci s celým tělem loutky.
- **Zvláštní loutky s kombinovaným ovládáním.** Technologie těchto loutek řeší ovládání loutek velkých rozměrů nebo vedení loutky dvěma vodiči (pohyby hlavy bývají výraznější a jistější práce s rekvizitami).

Marioneta

Marionety jsou velmi často používané loutky, loutkoherec se pohybuje po jevišti přímo s loutkou, nebo jsou použity divadelní kulisy tak, že je loutkoherec nad nimi. Naši lidoví loutkáři měli marionety zavěšené na drátě, což umožňovalo velice úzký kontakt vodiče s loutkou. Drát tvořil osu loutky a procházel hlavou. Takovou loutkou je např. velmi známý Skupův Hurvínek (obr. 14).

Loutka otáčela hlavou, mohla si sednout, chodit a hrát rukama. Lepší pohyb hlavy umožňuje jiné uchycení drátu, a to v zádech loutky (tuto technologii často používali kočovní lidoví loutkáři u postavy Kašpárka). Marionety patří dodnes

k neoblíbenějším typům loutek. Takovou loutkou je některé provedení velmi známé Skupových loutek Hurvínka Spejbla (obr. 13 a obr. 14).

Obr. 12 - Loutka závěsná (Tománek, 2001)

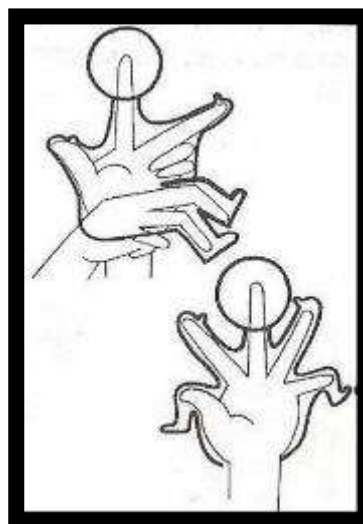
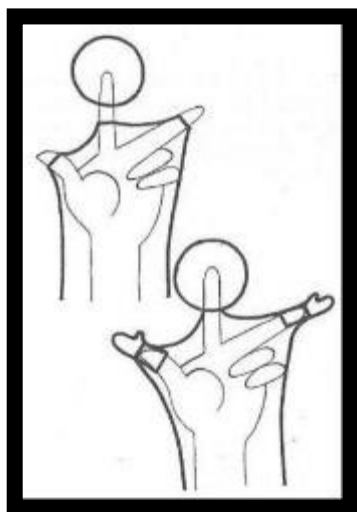

Obr. 13– Spejbl a obr. 14 – Hurvíněk (<https://loutkymasek.cz/cs/loutky-spejbl-a-hurvinek/175-loutka-hurvinek-c-480.html>)

Maňásek

Maňásek je látková loutka, jejím základem je lidská ruka, která se navléká na tělo. Vodí se tedy zespodu. Považuje se za nejjednodušší loutku, která se velmi lehce ovládá, a proto je vhodná pro hraní loutkového divadla i u nejmenších dětí. Ruka, která je uvnitř těla maňáska, může mít několik způsobů postavení. Nejčastějším způsobem složení ruky v loutce je, kdy ruce loutky tvoří palec a prostředník a ukazovák je zastrčen v hlavičce (obr. 15). Maňásci mohou mít nohy, které jsou buď našité na těle, nebo se ovládají zbývajícimi prsty ruky či oběma rukama (obr. 16).

Základem maňáska je lidská ruka, která ovládá celou loutku a oživuje ji přímo svými pohyby. Je to ve své podstatě nejjednodušší technologie vodění loutek. Maňásek je schopen pracovat s rekvizitou a díky tomu může vytvářet zajímavé i komické situace. Díky pohyblivosti lidské ruky má velkou možnost různých pohybů, proto je vhodný pro rušné akce (i bez velkého slovního doprovodu), je to loutka dynamická, která má karikaturní i groteskní možnosti. Maňásek je jednou z nejoblíbenějších loutek u dětí různého věku.

Obr. 15 – klasické ovládání maňáska (Tománek, 2001)

Obr. 16 – maňásek s rukama a nohama (Tománek, 2001)

Velmi kouzelně a příjemně působí maňásci vyrobení z plyše (obr. 17 a obr. 18).

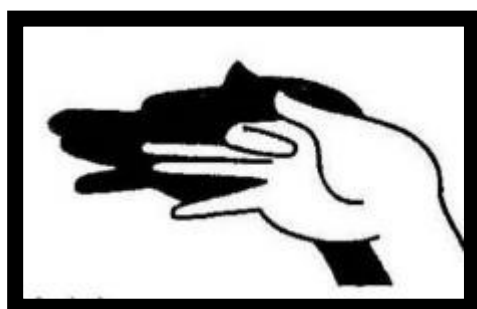
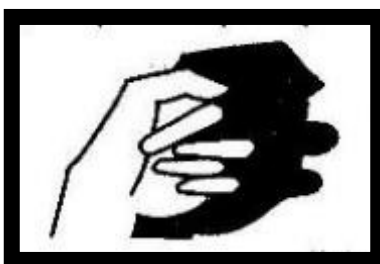
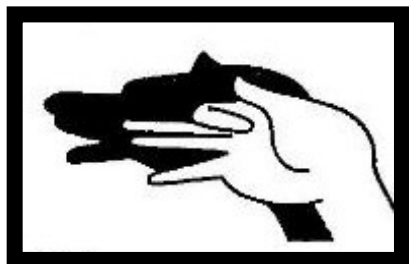
Obr. 17 a obr. 18 – Maňásek (http://www.kdykde.cz/wh/960-720/img/calendar/events/312131/09-DEJA_IMG_1879.jpg)

Jednoduchý maňásek - silueta

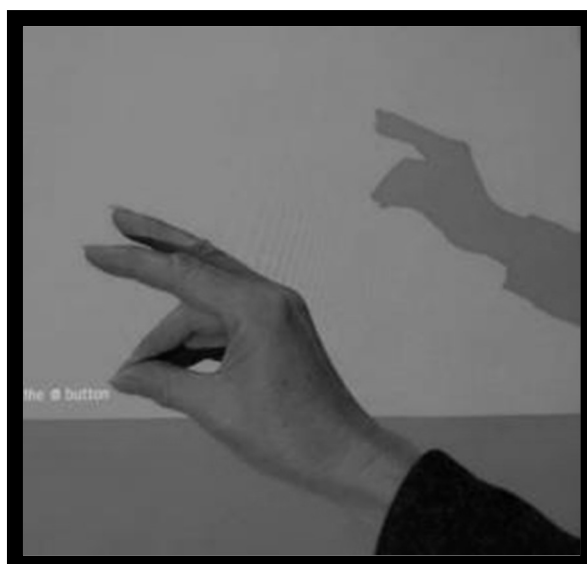
Už samotná holá ruka může vytvořením stínu nebo improvizované hlavy sloužit ke hře loutkového divadla. Hrát může i ruka v rukavici, kapesníku nebo s navlečenou kouličkou na prstě.

Loutky maňáska lze dále rozdělit na loutky stínové (siluetové), maňásky improvizované - pěst'ové, dlaňové, dále na prstové a dvouruční.

Zajímavou stínovou siluetu je možné vytvořit určitým seskupením prstů jedné nebo obou rukou a jejich nasvícením (obr. 19 až 23).

Obr. 19 až obr. 22 - Loutky siluetové
(Tománek, 2001)

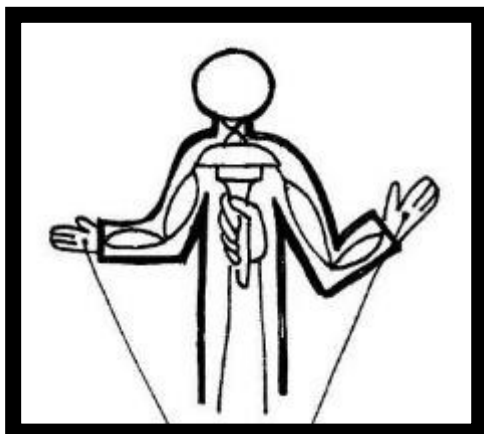
Obr. 23 – Silueta např. pro stínové divadlo (foto vlastní)

Javajka vajang

Tato loutka má orientální původ (Indonésie – wayang golek), avšak javajka, která byla u nás populární v 50. letech byla ruskou modifikací, kterou vylepšovali a přetvářeli čeští „kutilové“ a loutkoherci.

Hlavu loutky umístěnou na kolíku drží ruka loutkoherce, která je zároveň tělem loutky. Ruce ovládají vodící tyčky (čempurity), které drží loutkář druhou rukou (bývají maskovány širokými rukávy nebo předměty, které drží v ruce – kopí, hůl). Vodič loutky je schován za paravánem nebo v propadlišti. Tato loutka se svými

proporcemi přibližuje anatomii člověka, je považována za loutku „iluzivní“ (hra s ní u nás dosáhla takového umění, že se mluvilo o české javajkářské škole). Její pohybová gesta jsou rozevlátá, široká, dá se říci přímo poetická. Pohyby se však mohou plně rozvinout pouze tehdy, pokud je loutka voděna nad hlavou vodiče. Pohyb loutky po jevišti připomíná „bruslení“ (wayang golek, obr. 25).

Obr. 24 – Javajka (Tománek, 2001)

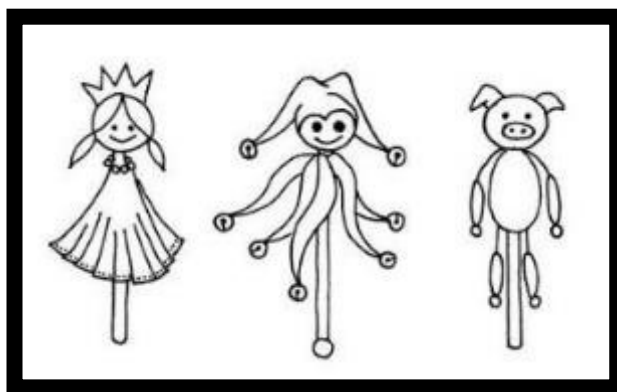
Obr. 25 – Asijské javajky (<http://www.colorisland.com/GOLEK-B-S.jpg>)

Maňajka

Maňajka je kombinací maňáska (prstové ovládání hlavy) a javajky (loutka hůlková, ovládání rukou vodícími dráty nebo hůlkami)

Marota

Marota je jednoduchá loutka s jedním „vodidlem“ (hůlkou), na kterém je posazená hlavička (obr. 26 a 27). Pokud má ruce a nohy jsou připevněny k hůlce a nejsou ničím ovládány, pohybují se samovolně při pohybu celé loutky. Loutka se pohybuje natáčením, nakláněním, natřásáním a kýváním. Může mít jednoduchý kostým (podobně jako maňásek) nebo „jen“ límec s rolničkami. Tato loutka se hodí pro krátké výstupy nebo doprovodné akce k říkadlům, písničkám, tanečkům. Stejnou roli může mít i loutka vařečková.

Obr. 26 a obr. 27 – Marota (Leština, 1995)

Zvláštním typem maroty je kornoutová marota (obr. 28 a 29). Kornout je posouvací, loutka může být v kornoutu částečně schována.

Obr. 28 a obr. 29– Kornoutkové loutky (zdroj vlastní)

Totemová loutka

K hůlkovým loutkám patří i totemové loutky, které jsou nepohyblivé, musí se přenášet. Někdy mívají jeden pohyb – např. kývání hlavou. Většinou hrají obřadné, důstojné role.

Obr. 30 - Indiánský totem (http://www.renova-art.sk/pictures/foto/big/26_indiansky-totem_20160208191037-1258.jpg)

Obr. 31 – Totemová loutka

(<http://www.loutkyvnemocnici.cz/cs/o-zlate-rybce.html>)

Loutky hůlkové shora vedené

Zvláštním typem jsou tzv. loutky hůlkové, které mají umístěnu hůlku od shora (obr. 32 a 33).

Obr. 32 – Tyčková loutka

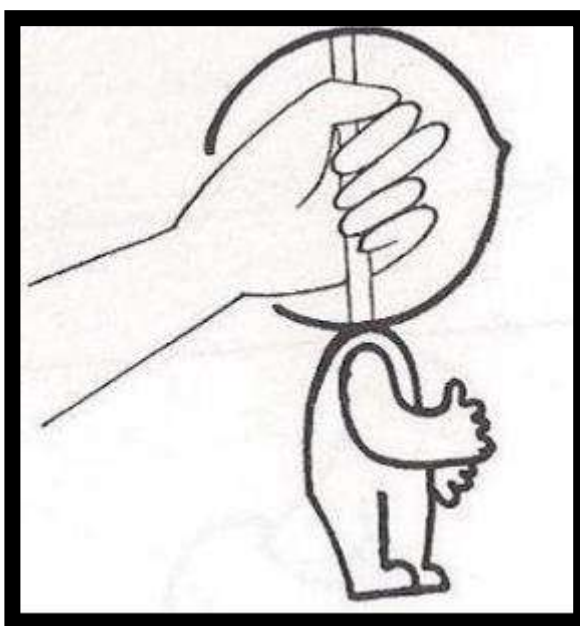
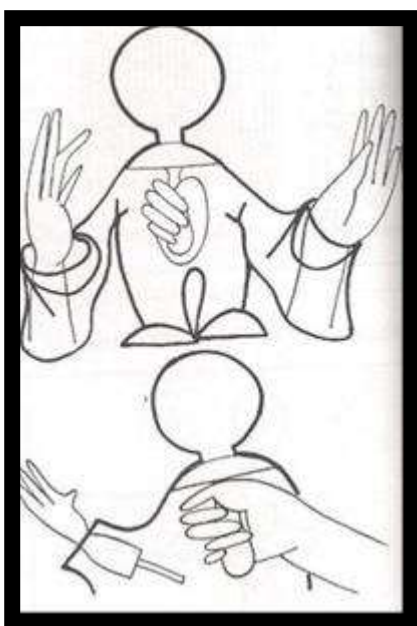
(<https://loutkymasek.cz/cs/loutky-bez-niti/54-jenicek-ehb-c-285.html>)

Obr. 33 – tyčková loutka (<https://www.aurednik.cz/files/aurednik/images/eshop/size5-16014132697157-215.png>)

Loutky vedené zezadu - Manekýn

Mezi manekýny patří všechny loutky, které jsou vedené zezadu. „V současném loutkovém divadle, kde se vedle loutky objevuje její vodič, ale i živý herec, předmět a rekvizita, se manekýn stal jednou z nejpoužívanějších loutkářských technik“ (Tománek, 2001).

Technologie manekýna má různé varianty ovládání, od nejjednoduššího ovládání panenky (paňáci, figuríny) nebo jakéhokoli předmětu drženého volně v ruce, až po složité vnitřní mechanismy. Loutku lze ovládat zezadu tyčkami (černé divadlo), hlavovým kolíkem i otvorem v zádech nebo v hlavě loutky. Ruce se ovládají čempurity (dlouhé tyčky) nebo rukama vodiče.

Obr. 34 a obr. 35 – Vodění manekýna (Tománek, 2001)

Obr. 36 – Manekýn
(<http://www.jan-benysek.cz/?page=galerie>)

Stínová loutka

Stínová loutka bývá nepohyblivá nebo pohybuje pouze končetinami. Silueta (plošné) loutky je výrazně vyřezána z profilu nebo z anfasu (zepředu). Loutky jsou vyráběny z různých materiálů, od neprůhledného s prořezanými detaily (obličej, šatů aj.) až po průsvitné nebo průhledné a vybarvené transparentními barvami. Loutka se ovládá pevnou vodící hůlkou a průsvitná táhla nebo silonové nitě pomáhají rozhýbat pohyblivé části loutky. Zajímavé je vodění loutek v čínském divadle (obr. 37), loutky, které jsou přitisknuté na plátně mají upevněny čempurity tak, že se loutka může na plátně také otáčet.

Obr. 37 – Čínské stínové loutky (<http://liveinbrno.cz/photos/savitri-stinove-divadlo-pro-celou-rodinu-990.jpg>)

Stínové divadlo mohou hrát i živí herci...

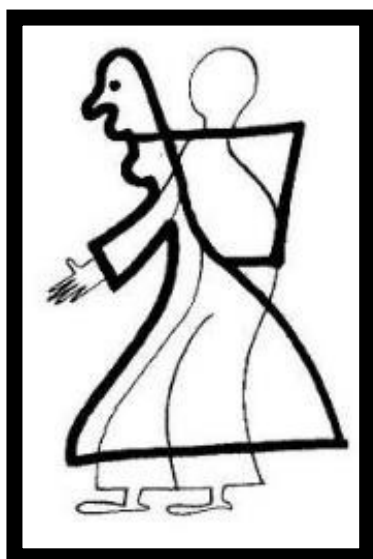
Zvláštní loutky

Některé inscenace vyžadovaly určitá scénická řešení (např. velké loutky, které ovládá i více loutkoherců), takže bylo potřeba přizpůsobit („vynalézt“) loutkářské technologie jinému způsobu vedení loutky.

Obří loutky

Obří loutky se objevují v různých karnevalových nebo rituálních průvodech. Masopustní veselice oživovaly veselé, téměř groteskní a vtipné postavy s upraveným zevnějškem a přidávanými loutkovými prvky, jako například kůň (klibna) s vycpanou hlavou a dvěma „ukrytými vodiči“ pod plachtou (obr. 40 a

41), hadrová bába nesoucí člověka v nůši na zádech (obr. 38 a 39) nebo koně, které se snažili sedláci prodat či jezdcí na koních.

Obr.38 a obr. 39 - Masopustní loutka (Tománek, 2001)

Obr. 40 a 41 – Masopustní loutky – masky a klibna (<http://www.jcted.cz/masopustni-veseli-si-uzili-i-v-putimi/>
<http://kultura21.cz/tradice/5779-masopustni-pruvod>
https://www.obrazky.cz/?q=masopustn%C3%AD%20ma%C5%A1kary&fulltext&mm=2#utm_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=masopustn%C3%AD%20ma%C5%A1kary&utm_content=obrazky&id=03156a21ff9dba1d)

Obří loutky mohou být také v nadpřirozené velikosti, tedy opravdu obří. Jejich pohyb zajišťuje více loutko vodičů, či různé mechanismy jako např. jeřáb, auto nebo jiné pohyblivé stroje (obr. 42 a 43).

Obr. 42 - Obří loutky v Plzni (2015)

(https://www.obrazky.cz/?q=ob%C5%99%C3%AD%20loutky%20v%20Plzni&fulltext&mm=2#utm_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=ob%C5%99%C3%AD%20loutky%20v%20Plzni&utm_content=obrazky&id=b685c8fa3b4df663)

Obr. 43 – Obří loutky v Plzni

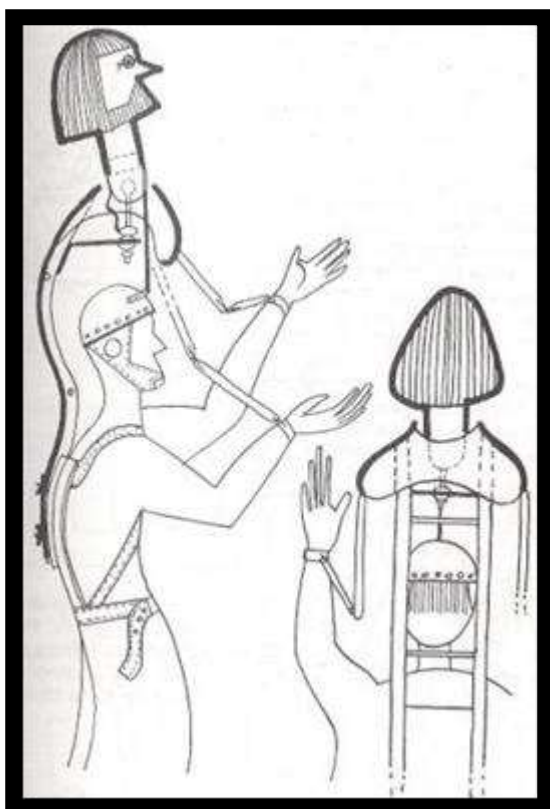
(https://www.obrazky.cz/?q=ob%C5%99%C3%AD%20loutky%20v%20Plzni&fulltext&mm=2#utm_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=ob%C5%99%C3%AD%20loutky%20v%20Plzni&utm_content=obrazky&id=6f97a7cb08a808f1)

Loutka tyčová

Nové prostory pro hru jako jsou například ulice a velká prostranství vedly k vytvoření obřích loutek. Tyto loutky jsou v poměru k vodičům dominantní, ovládání takové loutky je pomocí tyčí, které jsou zasunuty v opasku (toulci) a nosí se jako prapor.

Loutka krosnová

Obrovské loutky se nosí na zádech jako krosna, hlava loutky je ovládána hlavou vodiče.

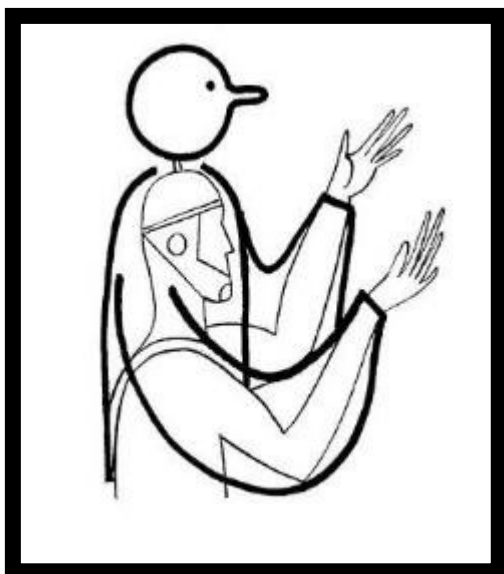
Obr. 44 – Krosnová loutka (Tománek, 2001)

Obr. 45 - Kombinovaná loutka tyčová a krosnová (zdroj internet)

Loutka přilbová

Na přilbě, kterou má loutkoherec na hlavě je přidělána hlava loutky, ruce loutky mohou být ruce vodiče nebo jsou ovládány čempurity (obr. 46 a 47).

Obr. 46 - Loutka přilbová (Tománek, 2001)

Obr. 47 – Masopustní přilbová loutka (<http://www.holovousy.cz/cs/fotogalerie/masopustni-pruvod-30-01-2016.html>)

Vodní loutky

Za zmínku také stojí loutky se speciální technologií vodění na dálku, které mají svůj původ ve Vietnamu. Divadlo se hraje ve vodní nádrži, loutky (na dlouhých tyčích) jsou rozpořbované odporem vody nebo jsou ovládané táhly, které jsou skryté pod hladinou (obr. 48 a 49).

Obr. 48 a obr. 49 – Asijské vodní loutky (zdroj internet - autor: McKay Savage from London, UK – Vietnam '08 - 20 - water puppet theatre, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=23467047>)

Loutka triková

Velice působivá je technika tzv. „černého divadla“ Loutkoherci jsou oblečeni v černém, na hlavách mají černé kukly a na rukách černé rukavice. Osvícené jsou pouze loutky, takže vodiči se na tmavém pozadí stanou „neviditelní“. Loutkovodiči ovládají loutky závěsné, spodové, manekýny i jiné předměty přímo svými rukama před diváky. Toto ovládání poskytuje velké možnosti pohybu loutek a celé divadlo je tak velmi působivé.

Prapočátky černého divadla spadají do období starověké Číny, kdy princip podobných praktik využívali k mizení tamní bojovníci a občas byl využit při kouzelnických představeních pro zábavu tamních císařů. V 18. století se černé divadlo dostalo do Japonska a tento princip vodění loutek byl využíván v japonském loutkovém divadle *bunraku*. Počátky moderní formy vznikaly kolem roku 1950 zásluhou francouzského avantgardního loutkáře George Lafailla. V roce 1955 jeho představení zhlédli loutkáři ze skupiny *Salamandr* a Divadla Spejbla a Hurvínka a přivezli tento druh divadla do Československa, kde se v šedesátých letech především zásluhou Jiřího Srnce (divadelník, scénograf, režisér, výtvarník, hudební skladatel a loutkář) rozšířilo o nové technologické divadelní postupy a od této chvíle můžeme mluvit o vzniku fenoménu černé divadlo (obr. 50 a 51).

Obr. 50 a obr. 51 – Černé divadlo (https://encrypted-tbn3.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTdOm488UvB-WUEGKDAbDRjNiRjEfU XT87UMU aq7lAAAamB_ZPQ), http://www.kdykde.cz/wh/960-720/img/calendar/events/312131/09-DEJA_IMG_1879.jpg)

9 VYRÁBÍME LOUTKY

Na následujících stránkách představíme výrobu vlastních, poměrně jednoduchých loutek. Ukázky pocházejí z dílny studentů učitelství pro mateřské školy.

Maňásek

Červená Karkulka

Autorka: Petra Hejbalová

Potřebný materiál:

- filc červený (dle velikosti ruky)
- filc hnědý
- stuha červená
- knoflíky
- látka tělová
- fix na textil
- lepidlo na textil
- nitě
- jehlu nebo šicí stroj

Popis postupu:

- vytvořit šablonu
- obkreslit na červený filc
- sešít po obvodu- (rubová strana), ponechat volnou spodní část
- obrátit na líc
- nakreslit ruce a hlavu na látku tělové barvy
- sešít, vyplnit
- připevnit lepidlem vlasy vyrobené z hnědého filcu
- namalovat oči a ústa
- přilepit lepidlem na textil košíček vystřižený z hnědého filcu

Obr. 52 -56 – výroba loutky (Hejbalová, P.)

Marioneta

Klaun Pepíno

Autorka: Jana Sudová

Materiál

- lepidlo, tavná pistole, nůžky, provázek, černá a červená fixa, špendlíky, temperová barva, (růžová, bílá), štětec,
- dvě dřevěné tyčky spojené uprostřed šroubkem,
- barevné papíry, bílá a černá tvrdá čtvrtka, barevné krepové papíry, puntíkatý krepový papír, bílá pryž,
- jedna velká chlupatá koule a tři malé, obdélníková papírová krabička od čaje, velká polystyrenová koule a tři malé, malé papírové roličky (11)

Postup

Hlava - Polystyrenovou kouli natřeme růžovou temperovou barvou a necháme vše zaschnout.

Poté černou fixou a bílou temperovou barvou nakreslíme na přední část koule oči klauna.

Místo nosu nalepíme tavnou pistolí velkou chlupatou kouli.

Pusu vystříhneme z bílé pryže, na kterou černou a červenou fixou nakreslíme ústa s jazykem.

Dále vlasy, na které použijeme barevné papíry a špendlíky. Vystříhneme si několik různě dlouhých proužků z papírů. Vždy z dvou stejně barevných proužků poskládáme harmoniku a pomocí špendlíku připevníme k polystyrenové kouli.

Dále si vystříhneme z bílé tvrdé čtvrtky jedno větší a menší kolečko a obdélníkový pruh papíru a ze všech částí pokládáme klobouk a oblepíme puntíkatým krepovým papírem a poté připevníme celý klobouk tavnou pistolí k hlavě klauna.

Tělo – Papírová krabička od čaje, kterou oblepíme žlutým papírem a přední část ozdobíme trojúhelníky z barevných papírů a doprostřed nalepíme tavnou pistolí tři malé chlupaté kuličky.

V bočních stranách krabičky uděláme otvory pro provázek, který provlečeme a na každý konec navlečeme dvě malé papírové roličky.

Na poslední roličku přilepíme malou polystyrenovou kuličku, kterou jsme natřeli růžovou temperovou barvou.

Roličky obalíme krepovým papírem a vytvarujeme ruce. Oba konce zavážeme provázkem.

Ve spodní části krabičky, také uděláme dva otvory a protáhneme provázek a opět na každý konec navlečeme tři malé papírové roličky.

Vystříhneme si z černé čtvrtky dvě malé stopy bot a na přední část nalepíme půlku polystyrenové koule obalenou v černém krepovém papíru a na ní nakonec připevníme chlupatou kuličku.

Poslední roličku přilepíme k botám. Opět roličky obalíme krepovým papírem a na koncích upevníme provázkem.

V horní části krabičky (těla) a ve spodní části hlavy uděláme otvor.

Vše spojíme roličkou, na kterou zavážeme z krepového papíru mašli.

Předem si sestavíme dřevěný kříž, spojený šroubkem. Na každém konci uděláme díru, kterou provlečeme provázek a druhý konec připevníme na ruce, nohy a hlavu.

Bezpečnost práce

Práce s tavnou pistolí – zde je zapotřebí, aby si tuto práci vzala na starost paní učitelka a tavnou pistoli umístila na bezpečné místo od dětí, děti nesahají na lepidlo, dokud nezaschne.

Práce s nůžkami – děti poučíme, jak se s nůžkami zachází.

Špendlíky – zvýšená opatrnost při manipulaci se špendlíky.

Vyučovací cíle

- rozvíjet jemnou motoriku – lepení jednotlivých kousků barevného papíru, skládání harmoniky z papíru
- procvičit práci s nůžkami – správný úchop
- procvičit barvy
- dokončit celou loutku

Obr. 57 – 58 - Hotový klaun (Sudová, J.)

Loutka hůlková

Autorka: Svobodová Ilona

Materiál:

- bambusová tyč 150 cm, průměr tak, aby bylo možné na ni navléknout trychtýř
- korková zátka provrtaná, aby šla nasadit na tyč
- plastový trychtýř, průměr úzké části, aby šel nadsadit na tyč
- polystyrenová koule průměr cca 5cm, provrtaná tak, aby šla nasadit na tyč
- barevné chlupaté drátky
- silonová ponožka tělové barvy
- korálky
- očka
- drátek
- různobarevné kusy filcu

Pomůcka:

- tavná pistole

Nástroj:

- nůžky

Obr. 59 a 60 – výroba loutky hůlkové (Svobodová, I.)

Pracovní postup:

Korkovou zátka navlékneme na bambusovou tyč a přilepíme tavnou pistolí. Zátka je umístěna tak, aby když tyč navlékneme na trychtýř, byla zátka schována v trychtýři a zbylá tyč byla také schována v trychtýři a nevyčnívala. Tělo loutky – trychtýř tak bude stát a tyč nebude možné při manipulaci vysunout.

Nasuneme trychtýř – tělo loutky.

Kouli – hlavu loutky obalíme do silonové ponožky tělové barvy, navlékneme na tyč nad trychtýř a přilepíme tavnou pistolí.

Na hlavu dále lepíme očka, korálkový nos a filcové vlasy.

Tělo obalíme do filcu – šaty loutky, chlupaté drátky obtočíme kolem tyče – ruce loutky, na konce připevníme korálky – dlaně loutky. K upevňování si pomáháme tavnou pistolí.

Loutku můžeme jakkoli dále zdobit knoflíky, bambulkami, kolíčky apod.

Obr. 60 a 61 – hotová hůlková loutka (Svobodová, I.)

Loutky a hračky z částí oděvů

Ponožková hračka – Sněhuláček

Autorka: Terezie Bártlová

Když v zimě nesněží, neznamená to, že si nemůžeme vyrobit sněhuláčka. Sice nebude ze sněhu, ale z ponožky. Má to jednu výhodu, doma nám neroztaje.

Materiál:

Ponožky, čočka nebo rýže, barevné kuličky, nalepovací oči, provázek nebo stužka, tavicí pistole

Postup:

- Do jedné ponožky nasypeme čočku nebo rýži, dokud nebude ponožka dostatečně vycpaná.
- Provázkem rozdělíme sněhuláka na dvě části: na větší a menší kuličku.
- Poté dozdobíme podle vlastní fantazie například zbytkem nějaké látky, nebo jinou ponožkou můžeme udělat čepičku. Přilepíme oči, kuličky jako nos, ruce a knoflíky. Stužkou můžeme sněhulákovi dodat šálu.

Obr. 62 – hotový sněhuláček (Bártlová, T.)

Krokodýl Alfréd

Autorka: Tereza Pourová

Pomůcky:

Nůžky, jehla, nit, lepidlo, tavná pistole.

Materiál:

Ručník, látka, papír.

Pracovní postup:

Vystříhla jsem z ručníku tvar krokodýla (pusu, krk, nohy a oči). Do pusy jsem našila červenou látku. Nohy a dvě části krokodýla jsem přišila k sobě. Z papíru jsem vystříhala zuby a přilepila je do pusy. Jako poslední jsem krokodýlovi dodělala oči.

Využití v MŠ:

Maňásek se dá ve školce využít k motivaci. Děti si s ním mohou hrát nebo samy zahrát divadlo. Krokodýl Alfréd může být i maskotem třídy.

Obr. 63 – Krokodýl Afréd, finální výrobek (Pourová, T.)

Maňásek – myšák Hryzálek

Autorka: Jana Mottlová

Materiál a pomůcky k práci

Filc růžové, šedé a bílé barvy, šedá vlna, plastové oči se zarážkou proti vypadnutí, černá barva na textil, nit, jehla, nůžky, štětec.

Obr. 64 – Myška (Mottlová, J.)

Obr. 65, 66, 67 - Žížala a pirát a zase žížala (studentská práce – vyrobeno z části oděvu)

Myšák a myška

Autorka: Holcová Alena

Materiál a pomůcky

Staré ponožky, zbytky látek a přízí, karton na uši, knoflíky, jehla, nitě

Pracovní postup

Pro výrobu jednoduchých maňásků můžeme využít i staré ponožky nebo jiné části oděvů. Konec ponožky vyplníme, podvázáním vytvoříme hlavu maňáska. Přišijeme knoflíky jako oči, z látky vytvoříme nos. Uši vystříhneme z jiného materiálu či jiné ponožky a vyplníme kartonem. Přišijeme k hlavě. Malou myšku vytvoříme polepením kartonového tvaru myšky.

Myšák a Myška jsou vyrobeny pro nejmladší děti. Lze je využít při různých logopedických cvičeních, při vyprávění pohádek, při seznamování s novými pravidly, při hodnocení některých činností, apod. Myšky mění různě své role podle potřeby.

Někdy si s nimi hrají samotné děti, např. divadlo.

Obr. 76 – Myšky ze starých ponožek (Holcová, A.)

Šitý maskot

Trpaslík

Autorka: Daniela Zoubková

Materiál a pomůcky

Různé druhy látek, umělá kožešina, nitě, jehla, šicí stroj, tavná pistole

Pracovní postup

Nejdříve si dle stříhu nastříháme části těla a čepici.

Obr. 68 a 69 – příprava jednotlivých částí (Zoubková, D.

Po sešití nohou a rukou je nutné je vycpat výplní. Pomůžeme si tužkou.
Poté přišijeme k dílu těla vycpané nohy a ruce. Tělo vyplníme a sešijeme.

Obr. 70 až 73 – další postup (Zoubková, D.)

Tavící pistolí přilepíme obdélníkový díl chlupatiny (kožešiny).
Díl čepičky sešijeme, otočíme a nasadíme na hlavu trpaslíčkovi. Tavící pistolí nalepíme bambulku.

Obr. 74 a 75 – hotový trpaslík (Zoubková, D.)

Háčkujeme hračky a maskoty třídy

Skřítek Školníček

Autorka: Kristýna Bysterská

Využití:

- Provází děti celou školku.
- Jeho prostřednictvím je dětem vyprávěna pohádka, hráno divadlo, také děti utěšuje, právě ty, které jsou smutné nebo pláčou, chodí k nim do postýlky na návštěvu. Připomíná dětem pravidla, vidí to, co ostatní nevidí, jeho prostřednictvím a s jeho pomocí řeší učitelka vzniklé problémy.
- Nějakou dobu chodil Školníček k dětem na návštěvu - dítě dostalo Školníčka domů a k tomu velký deník, kam s rodiči zapsali, co se Školníčkem dělali. Do deníku mohli i přilepit fotku, která tuto činnost dokumentovala. Dětem se to velmi líbilo. V době pandemie koronaviru děti doma Školníček nenavštěvoval pouze on-line a zpříjemňoval jim tak domácí prostředí.

Materiál na výrobu:

- 2 černé kulaté knoflíky
- kuličková výplň do polštářů, vata, vatelín
- háček č. 2
- bavlněná příze různých barev
- vlna
- ozdobné knoflíky

Školníček má sundavací tašku přes rameno, jinak je vše přiděláno napevno. Má již vyrobeného i kamaráda skřítku Spinkálka, který provází děti v ložnici.

Školníček je vysoký 33 cm.

Obr. 77 a 78 - Školníček (Bysterská, K.)

Usínej s mou rukou pod hlavou
a nech si něco hezkýho zdát,
ve snu totiž všechny děti dostanou,
všechny hračky, co můžou si přát.....

Obr. 79 – Spinkálek co doprovází děti do postýlky (Bysterská, K.)

Medvídek

Autorka: Kateřina Foldová

Materiál a pomůcky

- klubko žinylkové příze – barevné + světlou barvu na čumáček
- háček číslo 4 a 5
- nůžky
- tupá jehla
- duté vlákno
- označovač (plastový spínací špendlík, kousek bavlnky apod.)
- černá bavlnka
- bezpečnostní oči, nos

Pracovní postup:

Tento medvídek je háčkovaný z krátkých sloupků za přední nitku, ale můžete háčkovat i krátké sloupky do oček. Jednotlivé části těla jsou odděleny následovně:

1. Nohy + břicho
2. Hlava
3. Tlapky
4. Ouška
5. Čumáček

1.

Nohy + břicho

Háček č. 5

Magický kroužek

1. řada: 1 řetízkové oko, 6 krátkých sloupků do magického oka, zaháčkujeme konec

Magický kroužek stáhneme a spojíme pevným okem do prvního oka

Začátek si označíme označovačem

2. řada: Zdvojíme každý krátký sloupek, na konci to bude 14 sloupků, propichujeme očka = celé nitky, nikoli pouze přední.

3.-9. řada: Pícháme za přední nitku, 1 krátký sloupek do každé nitky takto 7 řad V 7. řadě můžeme zaháčkovat zbytek konce z magického kruhu, na konci uděláme pevné oko a můžeme uštíhnout přízi.

Stejným způsobem uděláme i druhou nohu, ale bez pevného oka na konci a **bez stříhání.**

Nohy si dáme k sobě, na té jedné **NEstříháme přízi**, budeme pokračovat spojováním obou nožek. Přiložíme je k sobě tak, aby pevné oko první příze tvořilo jakoby konec spojovací řady, tudíž začneme spojovat nohy za nitku za pevným okem.

První nitku za pevným okem 1. nohy spojíme obě nohy dalším pevným okem za přední nitku.

Máme spojeno, pokračujeme jedním krátkým sloupkem za přední nitku, takto uděláme celou řadu a budeme mít spojené nožky. Můžeme si zaháčkovat volný konec za práci. Ve spoji pícháme normálně do oček. Na konci řady si začátek označíme označovačem – tím si označíme bříško.

Ukázka z videa: <https://www.youtube.com/watch?v=aDWDIQmJDLU>

2. řada bříška: Budeme zdvojovat pro tvarování boků, bříška a zad => na začátku uděláme krátké sloupky do jednoho místa. Až k levému boku pojedeme jeden krátký sloupek za přední nitku, na levém boku zdvojíme, uděláme krátké sloupky do stejného místa. Pokračujeme k zádům, tam zdvojíme také jeden krátký sloupek, stejně tak i na pravém boku.

3. řada: Nezdvojujeme, jeden krátký sloupek za každou přední nitku.

4. řada: Zdvojujeme sloupky na bříšku a bocích jednou, stejně jako v první řadě. Zada nezdvojujeme, nepotřebujeme je mít vypouklé.

Nohy si začneme průběžně vyplňovat dutým vláknem.

5.-8. řada: Tyto 4 řady nezdvojujeme.

Na obrázku níže lze vidět, co jsou přední nitky. Pozor na háčkování za zadní nitku, to by nám vytvořilo nevzhledné řádky na těle medvídky!

9. řada: Budeme zužovat. U bříška sháčkujeme 2 krátké sloupky do jednoho. Dále pokračujeme až na konec řady bez zúžení.

10. řada: Budeme zužovat jednou u bříška, boků i zad.

Vyplníme tělíčko dutým vláknem, ale tak, aby se nám dobře háčkovalo a vlákno nám nelezlo do háčku. Stačí si pořádně vyplnit nohy, tam už se pak hůře dostaneme.

- 11. řada:** Jeden krátký sloupek za každou přední nitku. Nezužujeme.
- 12. řada:** Zužujeme dvakrát bříska (pozor, abychom byli uprostřed, klidně si odpářejme jeden krátký sloupek). Boky zužujeme jednou, záda také jednou.
- 13. řada:** Jeden krátký sloupek za každou přední nitku. Nezužujeme.
- 14. řada:** Zužujeme dvakrát bříska (pozor, abychom byli uprostřed, klidně si odpářejme jeden krátký sloupek). Boky zužujeme jednou, záda také jednou.
- 15. řada:** Jeden krátký sloupek za každou přední nitku. Nezužujeme.
- Vyplníme tělíčko dutým vláknem, vytvarujeme bříska.
- 16. řada:** Zužujeme jednou bříska, třikrát oba boky, záda nezužujeme. Mezi břískem a boky to dělá cca 2 krátké sloupky do každé přední nitky, pak nastává boční zužování.
- Vyplníme tělíčko dutým vláknem.
- 17. řada:** Sháčkujeme každý krátký sloupek = zužujeme v průběhu celé řady, v průběhu plníme dutým vláknem. Pokud je otvor stále neuzavřený, uděláme tolik řad, kolik bude potřeba, abychom tělíčko uzavřeli (bude potřeba nejspíš 1-2 další řady). Konec ukončíme pevným okem.

2.

Háček č. 5

Jdeme na hlavu.

- 1.** Magický kroužek, jedno řetízkové očko, do kroužku si uděláme celkem 6 krátkých sloupků. Kroužek stáhneme, spojíme pevným okem v prvním očku. Označovačem označíme začátek.
- 2. řada:** Zdvojujeme každé očko, pícháme do oček (do obou nitek). Celkem uděláme 14 krátkých sloupků.
- 3. řada:** Pícháme za přední nitku, zdvojujeme ob přední nitku (každou druhou).
- 4. řada:** Zdvojujeme každou třetí přední nitku. (Zdvojíme jednu, do dalších dvou uděláme krátký sloupek, pak zase zdvojujeme.)
- 5. řada:** Zdvojujeme každou čtvrtou nitku. (Zdvojíme jednu, do dalších třech uděláme krátký sloupek, pak zase zdvojujeme.)
- 6. řada:** Zdvojujeme každou pátou nitku. (Zdvojíme jednu, do dalších čtyřech uděláme krátký sloupek, pak zase zdvojujeme.)
- 7.-11. řada:** Bez zdvojení, celkem 5 řad.
- 12. řada:** Budeme zužovat, sháčkujeme každou pátou nitku. (Jedno zúžení, do dalších čtyřech uděláme krátké sloupky, pak zase zužujeme jednou.)
- 13. řada:** Budeme zužovat, sháčkujeme každou čtvrtou nitku. (Jedno zúžení, do dalších třech uděláme krátké sloupky, pak zase zužujeme jednou.)
- 14. řada:** (Volný konec budeme zaháčkovat za práci, stačí 3 sloupky.) Budeme zužovat, sháčkujeme každou třetí nitku. (Jedno zúžení, do dalších dvou uděláme krátké sloupky, pak zase zužujeme jednou.)
- Vyplníme dutým vláknem dle potřeby.
- 15. řada:** Budeme zužovat, sháčkujeme každou druhou nitku – ob nitku. (Jedno zúžení, do dalšího uděláme krátké sloupky, pak zase zužujeme jednou.)

Vyplníme dutým vláknem.

16. řada: Sháčkujeme každou přední nitku. Hlava by se měla uzavřít, nezapomeňte na duté vlákno. Ukončíme pevným okem a před uštížením si necháme dlouhý konec pro budoucí přišívání! (cca 60 cm raději)

Ukázka z videa: <https://www.youtube.com/watch?v=aDWDIQmJDLU>

3.

Háček č. 5

Tlapky

1. Magický kroužek, jedno řetízkové očko, 5 krátkých sloupků do magického kroužku, utáhneme kroužek, spojíme řadu v prvním očku pevným okem. Začátek si označíme označovačem.

2. řada: Zdvojujeme každé očko (celé, nikoli pouze přední nitku). Celkem uděláme 12 krátkých sloupků.

3.-6. řada: Háčkujeme za přední nitku, nezdvojujeme. Celkem takto uděláme 4 řady.

7. řada: Sháčkujeme dva krátké sloupky dohromady = jedno zúžení, poté jeden krátký sloupek za každé očko a naproti zase jednou zúžíme.

Dutým vláknem si vyplníme spodní část tlapky.

8.-10. řada: Jeden krátký sloupek do každé přední nitky. Celkem takto uděláme 3 řady.

11. řada: Zužujeme celkem dvakrát, zase naproti sobě jednou. (Mezi zúžením budou 2-3 krátké sloupky, jak to komu vyjde.)

Trošku si vyplníme tlapku, ale pouze ve spodní polovině, aby nám naplněná ruka netrčela od těla.

12.-14. řada: Jeden krátký sloupek do každé přední nitky. Celkem takto uděláme 3 řady. Na konci uděláme pevné očko a zase necháme delší konec – cca 30cm. Postup opakujeme pro ušákování druhé tlapky.

4.

Háček č. 5

Ouška

1. Magický kroužek, jedno řetízkové očko, do kroužku uděláme 5 krátkých sloupků, stáhneme, spojíme pevným okem v prvním očku. Začátek si označíme.
 2. **řada:** Zdvojíme každé očko (celé, nikoli pouze přední nitku). Celkem uděláme 12 krátkých sloupků.
 - 3.-5. **řada:** Nebudeme zdvojovat, háčkujeme za přední nitku, celkem uděláme 3 řady. Na konci 5. řady uděláme pevné oko a zase necháme delší konec pro přišívání ouška k hlavě – cca 30 cm.
- Postup opakujeme pro uháčkování druhého ouška.

Ukázka z internetového videa:

5.

Háček č. 4, světlejší příze

Čumáček

Po celou dobu háčkujeme do celých oček, nikoli za přední nitku.

1. **řada:** Uzlík, nahodíme počáteční očko na háček a uděláme šest řetízkových oček

Do druhého oka od háčku uděláme dva krátké sloupky do stejného místa.

Do následujících třech oček uděláme jeden krátký sloupek.

V posledním očku uděláme celkem čtyři krátké sloupky do jednoho místa.

Do následujících třech oček uděláme jeden krátký sloupek.

V posledním očku uděláme dva krátké sloupky do jednoho místa. Řadu spojíme pevným okem.

2. **řada:** Uděláme jedno řetízkové očko a zdvojíme dvě první oka – do obou uděláme další dva krátké sloupky.

V následujících třech očkách uděláme pouze jeden krátký sloupek.

Do dalších čtyřech oček uděláme dva krátké sloupky.

V následujících třech očkách uděláme jeden krátký sloupek.

V posledních dvou očkách uděláme stejně jako na druhé straně dva krátké sloupky do jednoho místa.

Řadu spojíme pevným okem.

3. **řada:** Uděláme jedno řetízkové očko a v poslední řadě uděláme do každého oka jeden krátký sloupek.

Řadu zakončíme pevným okem. Konec si necháme zase delší – cca 40cm.

Čas 31:00 – zapíchnutí bezpečnostního čumáku cca pod první řadu, vyšití pusinky černou bavlnkou.

Při přišívání k hlavě si čumáček maličko vyplníme dutým vláknem.

Tak a čeká nás poslední část, a to přišítkování jednotlivých částí. Je na každém, jaký zvolí způsob, zde byl použit „neviditelný steh“ – jehlou pícháno do krátkých sloupků.

Návod zde: <https://www.youtube.com/watch?v=wrPmhNv2mbM> Ale příliš se tím nestresujte, stehy nejsou vidět ani když se to nepovede.

Obr. 80 – hotový medvídek (Foldová, K.)

Zajíček

Autorka: Dominika Mašková

Materiál a pomůcky

Háček, příze, nůžky, duté vlákno

Pracovní postup - Zajda Majda

Zajda Majda je určen pro práci s nejmladšími dětmi. Jeho vzhled je neutrální, neukazuje žádné emoce. Děti mluví za Zajdu Majdu a říkají, jak se cítí a jak jim je.

Zajda Majda je uháčkován z příze a je vycpaný dutým vláknem. Začneme háčkováním hlavy. Hlavičku vycpeme dutým vláknem. Uděláme malý uzlík a necháme delší konec na přišití (díra zůstane otevřená). Poté uháčkujeme uši. Potom uši zavážeme a přišijeme k hlavičce. Poté začneme háčkovat nejprve jednu nohu, potom druhou. Obě nohy spojíme a budeme pokračovat háčkováním těla, které nakonec sešijeme s hlavičkou. Po uháčkování 1. nohy uděláme malý uzlík a ustříháme přízi. Stejným způsobem uháčkujeme druhou, ale přízi nestříháme a budeme pokračovat. Tři sloupky na každé noze sháčkujeme k sobě pevným okem a pokračujeme po obvodu obou nožiček krátkými sloupky. Poté pokračujeme s háčkováním po obvodu. Necháme si alespoň 30 cm dlouhý konec a přišijeme k hlavě. Předtím samozřejmě pořádně vycpeme. Ruce vycpeme jen lehce a přišijeme po straně těla, 3 řady od hlavy. A máme hotovo.

Obr. 81 a 82 - Zajda Majda (Mašková, D.)

Prstové loutky

Autorka: Eva Dadová

Materiál a pomůcky

Háček, zbytky přízí, nůžky, nalepovací očka, kousky plsti

Pracovní postup

Prstové loutky začneme oky, která spojíme pevným okem do kruhu. Počet ok je určen přízí a obvodem prstu. Následně háčkujeme do kruhu krátkými nebo dlouhými sloupky. Po dosažení potřebné délky v jedné řadě sloupky ubereme a zakončíme zatažením a zapošítim. Připevníme přízi jako vlasy a nalepíme oči a ústa, popř. nos.

Obr. 83 - Prstové loutky (Dadová, E.)

Další náměty pro v háčkování zručné

Obr. 84 a 85 - **Vlk a Karkulka** v jednom (Páníková, P.) – otočením změníme

Obr. 86 - **Myšák** (Bábalová, K.)

Obr. 87 - **Prstoví maňásci** (Dadová, E.)

Další náměty pro zručné švadlenky

Obr. 88 - **Brouček** (Majerová, M.)

Obr. 89- **Koblížek** (Titlová, M.)

Obr. 90 a 91 - **Zvířátka ze ZOO** (Rodková, K.)

Obr. 92 a 93 - **Medvídek a zajiček** (studentské práce)

Obr. 94 a 95 - **Sovičky** (studentské práce, Weinerová, K.)

Obr. 96 až 99 - **Netopýr, Čertík. Liška Ryška, Podzimní víla** (Radová, I., studentské práce)

Obr. 100 a 103 - Maskot třídy **Klaun, Panenka, Duběnky, Čertík** (studentské práce)

10 IMPROVIZOVANÉ LOUTKY

V uvedené kapitole jsme popsali výrobu některých loutek. Výroba každé loutky zabere ovšem určitý čas, včetně přípravy materiálu. Co ale dělat, pokud potřebujeme loutku k okamžitému použití? V tomto případě můžeme tak trochu improvizovat, k čemuž nám postačí brambor, vařečka anebo jen ruka. Zde uvedeme pro inspiraci několik možností.

K výrobě bramborové loutky postačí obyčejný brambor, ze kterého vytvoříme pomocí fixy, zbytků vlny či papíru hlavičku loutky. Tělo pak nahradí ruka a např. kapesník (obr. 104 a 105).

Obr. 104 a 106 – bramborový maňásek (zdroj vlastní)

K přípravě tak zvaného naháče potřebujeme jen polystyrénovou kouli a rukavici (obr. 107 a 108).

Obr. 107 a 108 – maňásek z polystyrénové koule (zdroj vlastní)

Použit můžeme také obyčejný papírový sáček na který namalujeme postavičky a sáček navlékneme na ruku (obr. 109).

Obr. 109 – maňásek z papírového sáčku (zdroj vlastní)

Velmi dobře lze na výrobu hůlkové loutky využít i vařečku. Nakreslíme, nalepíme vlasy a popř. i z papíru či pryžové gumy tělo (obr. 110 a 111).

Obr. 110 a 111 – vařečková loutka (zdroj vlastní)

Vystřižené postavičky z papíru postačí nalepit na špejli. Zde je ukázka dětských prací (obr. 112 a 113).

Obr. 112 a 113– plošné loutky vytvořené dětmi (Zacharová)

11 ZÁVĚR A DISKUSE

V předloženém textu se čtenář seznámil s využitím loutek v předškolním zařízení, poznal druhy loutek a také se seznámil s možnostmi, jak si loutku či maskota třídy vyrobit.

V životě dítěte hraje důležitou roli nejen loutka samotná, ale také návštěva loutkového divadla. Mnohé výzkumy (Honzíková, Depešová, 2017), které se zabývaly využíváním loutek v MŠ a návštěvami loutkového divadla ukázaly, že učitelé, kteří navštěvují s dětmi loutkové divadlo, také s dětmi sami loutky vyrábějí. Častější návštěva divadla je zřejmě zdrojem inspirace pro další tvořivou práci v mateřské škole. A když je učitel přesvědčen o tom, že loutka je pro dítě nejen zdrojem zábavy, ale že může být také komunikačním prostředkem mezi učitelem a dítětem jakož i mezi dětmi navzájem, vyrábí s dětmi loutky ještě častěji. Při výrobě loutek rozvíjí učitelé psychomotorické dovednosti, práci s různými nástroji a teoretické vědomosti o různých materiálech. Následné využití loutek je také velmi rozmanité. Loutky je možné doporučit pro rozvoj představivosti a rozumové výchovy, kdy si dítě musí představit hlavního hrdinu a místo děje. Pak následuje dlouhý proces, při kterém si realizuje svoje představy, což vyžaduje i pozornost a soustředěnost. Také při rozvoji mravní a společenské výchovy hraje loutka důležitou roli. Dítě si osvojuje dobré mravy, společenská pravidla a normy chování, poznává dobro a zlo ve vyhraněné formě. Důsledkem silné emocionality loutkového divadla se děti ztotožňují s hlavním hrdinou, a tak si osvojují normy chování. O důležitosti loutky pro rozvoj řeči nemůže být pochyb. Loutkové divadlo vyžaduje i čistou a srozumitelnou řeč. Při loutkové hře se dítě setká i s mnohými novými výrazy. Nová slova lze podávat takovou formou, aby dítě samo přišlo na jejich význam. Tím se rozvíjí slovní zásoba a řečové schopnosti. Jednou z výchovných složek v mateřské škole je i literární výchova. Pro loutkové divadlo v mateřské škole se doporučuje používat dětskou literaturu, neboť je dítěti velmi blízká. I když pohádka probíhá ve fantazijním světě, pomáhá dítěti orientovat se v životě, zprostředkuje dítěti užitečné poznatky, které mají i výchovný význam. Loutkové divadlo, potažmo loutky, mají význam i pro estetickou výchovu, která usměrňuje pozornost dítěte na krásno v životě, v přírodě i v umění. Loutky mají význam i pro vizuální výchovu a výrobou loutek je možné zvýšit zájem dětí o výtvarné činnosti a manuální dovednosti. Při hudební výchově je možné loutku použít jako znázorňující prostředek, neboť prostřednictvím loutky je možné naznačit sílu, výšku i hloubku hlasu a tónu. Také text písničky si dítě lépe zapamatuje, pokud mu k tomu napomůže loutka. Při tělesné výchově je možné loutku využít při pohybových hrách, loutka může naznačovat pohyb, pomáhat při znázornění pohybu, neboť může vykonávat takové pohyby jako člověk. Loutka pomáhá též při výchově k hygieně a při osvojování si správného životního stylu. A každý učitel jistě najde i další možnosti na smysluplné využití loutky při výchovně vzdělávací činnosti v mateřské škole (Honzíková & Depešová, 2017). Z hlediska uplatnění loutky v edukaci ale není důležité, aby

loutka byla perfektně proporčně vyvedena a precizně zpracována, ale důležité je hlavně to, jak se dětem loutka představí, jak ji přijmou. Na výrobě loutek se mohou podílet i samotné děti, neboť jsou to právě ony, které mají velkou představivost a vidí i v jednoduše vytvořené loutce nádhernou postavičku, která s nimi mluví, směje se, hraje si, předává jim zkušenosti a nové poznatky.

POUŽITÉ ZDROJE

- Dostál, J., Hašková, A., Kožuchová, M., Kropáč, J., Ďuriš, M., Honzíková, J., Částková, P., Žilková, K., Stebila, J., Uhrinová, M., Bendík, M., & Fadrhonc, J. (2017). *Technické vzdělávání na základních školách v kontextu společenských a technologických změn*. Olomouc, UPOL.
- Činčera, J. (2007) *Práce s hrou: Pro profesionály*. Praha, Grada.
- Ferjenčík, J. (2000) *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha, Portál.
- Honzíková, J. & Depešová, J. (2017) *Kdo tvoří, ten nezlobí III aneb práce s loutkou v mateřské škole*. Plzeň, ZČU.
- Honzíková, J. (2016) Determinants of polytechnic education in pre-schools. In: *Journal of Technology and Information Education*. 8(2), 67-75.
- Honzíková, J. (2015) Polytechnická výchova v předškolním zařízení. In: *Technika a vzdelávanie*. 4(1), 49-50.
- Koťátková, S. (2014) *Dítě a mateřská škola*. Praha, Grada.
- Koťátková, S. (2005) *Hra v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha, Grada.
- Kroufek, R., Janovec, J., Šikulová, R. (2020) *Budoucí učitelé mateřských škol pohledem environmentální a technické edukace*. Ústí n. Labem, UPOL.
- Leština, V. (1995) *Vytváříme loutky*. Praha, portál.
- Orosová, R. (2011) *Zážitková pedagogika vo výchovnom posobení triedneho učiteľa*. Košice, UPJŠ.
- Průcha, J. (2020) *Psychologie učení*. Praha, Grada.
- Richterjörková, A. (2006) *Bakalářská práce: Loutky a jejich význam pro předškolní děti*. Plzeň, FPE ZČU.
- Rödl, O. a kol. (1969) *Loutkové divadlo*. Praha, SPN.
- Smutná, M. (1962) *Loutkové divadlo v mateřské škole*. Praha, SPN.
- Šimonová, M. (2017) *Bakalářská práce: Hračka, její výroba a využití v mateřské škole*. Plzeň, FPE ZČU, 2017.
- Škabradová, D. (2011) *Diplomová práce: Výroba loutek a jejich využití na 1. st. ZŠ*. Plzeň: FPE, ZČU, 2011.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2017), [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1>
- Tománek, A. (2001) *Podoby loutky*. Praha: Akademie múzických umění, 2001.
- Vašíček, P. (2000) *Plzeňské loutkářství, historie a současnost*. Plzeň, Divadlo Alfa.
- Zacharová, J. (2015) *Bakalářská práce: Loutka a její význam pro dítě v mateřské škole*. Plzeň: FPE ZČU.

Internetové zdroje

- <https://www.youtube.com/watch?v=aDWDIQmJDLU>
- <https://www.krasnecsko.cz/lokalita/2299-divadlo-alfa-plzen-divadlo.html>
- <http://muzeumloutek.cz/cz/>
- <http://muzeumloutek.cz/cz/galerie/obrazky/category/2-expozice>
- <https://cdn.xsd.cz/original/39b3d36937a43e5792ed9601c39e6eb6.jpg>
- <http://www.holovousy.cz/cs/fotogalerie/masopustni-pruvod-30-01-2016.html>
- <https://loutkymasek.cz/cs/loutky-spejbl-a-hurvinek/175-loutka-hurvinek-c-480.html>
- <http://www.jcted.cz/masopustni-veseli-si-uzili-i-v-putimi/>
- <http://kultura21.cz/tradice/5779-masopustni-pruvod>
- <https://www.obrazky.cz/?q=masopustn%C3%AD%20ma%C5%A1kary&fulltext&mm=2#utm>

[_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=masopustn%C3%AD%20ma%C5%A1kary&utm_content=obrazky&id=03156a21ff9dba1d](https://search.seznam.cz/?utm_medium=hint&utm_term=masopustn%C3%AD%20ma%C5%A1kary&utm_content=obrazky&id=03156a21ff9dba1d)
<https://loutkymasek.cz/cs/loutky-bez-niti/54-jenicek-ehb-c-285.html>
<https://www.aurednik.cz/files/aurednik/images/eshop/size5-16014132697157-215.png>
https://www.obrazky.cz/?q=ob%C5%99%C3%AD%20loutky%20v%20Plzni&fulltext&mm=2#utm_source=search.seznam.cz&utm_medium=hint&utm_term=ob%C5%99%C3%AD%20loutky%20v%20Plzni&utm_content=obrazky&id=b685c8fa3b4df663
 McKay Savage from London, UK – Vietnam '08 - 20 - water puppet theatre, CC BY 2.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=23467047>
<http://www.loutkyvnemocnici.cz/cs/o-zlate-rybce.html>
<http://www.jan-benysek.cz/?page=galerie>
http://www.renova-art.sk/pictures/foto/big/26_indiansky-totem_20160208191037-1258.jpg
https://st.depositphotos.com/1426394/3554/i/950/depositphotos_35544391-stock-photo-theater-stage.jpg
<https://search.seznam.cz/obrazky/?q=museum+loutek+plze%C5%88&oq=museum+loutek+plze%C5%88&aq=-1&sourceid=top&color=any&size=any&pornFilter=1&sId=J2oCwwJdv8MXFaCq1SmM&sgId=Tm9uZSAxNjIxNDQ5Mzk3LjIwOQ%3D%3D#docId=f21b85760233b4ac>